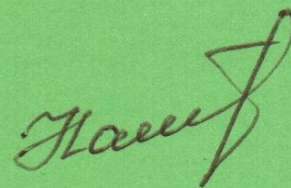

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.В. ДОКУЧАЄВА**

НАЙДА ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА

УДК 631.11:332.012.2

**РОЗВИТОК АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ
СОЦІОЕКОНОМІКИ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському державному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Сахацький Микола Павлович,
Одеська державна академія будівництва та архітектури,
завідувач кафедри маркетингу.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ключник Альона Володимирівна,
Миколаївський національний аграрний університет,
завідувач кафедри світового сільського господарства і
зовнішньоекономічної діяльності;

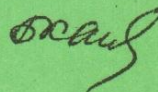
доктор економічних наук, професор
Перебийніс Василь Іванович,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і
торгівлі», завідувач кафедри бізнес-адміністрування та
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.

Захист відбудеться «04» листопада 2015 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.803.01 у Харківському національному аграрному університеті імені В. В. Докучаєва за адресою: 62483, Харківська область, Харківський район, п/в «Комуніст-1», навч. міст. ХНАУ, корпус 3, ауд. 113.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва за адресою: 62483, Харківська область, Харківський район, п/в «Комуніст-1», навч. міст. ХНАУ, корпус 1.

Автореферат розісланий « 1 » жовтня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.В. Калашнікова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективне функціонування аграрних підприємств постає важливою науково-прикладною проблемою. Виступаючи вагомою ланкою агропродовольчого виробництва та складовою формування потужного експортного потенціалу країни, сільськогосподарські підприємства закладають фундамент забезпечення продовольчої безпеки країни та знаходження їй достойного місця в світовому поділі праці.

Ринкова економіка націлює аграрні господарюючі суб'єкти на отримання максимальних прибутків, підпорядковуючи економічним інтересам не менш важливі для повноцінного розвитку сільської громади інші сфери життєдіяльності. Проте сучасні економічні здобутки, що відбивають збільшення виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та нарощування експортного потенціалу сільського господарства, не принесли адекватного поліпшення рівня добробуту селян. Ігнорування соціальних та економічних інтересів сільських мешканців є однією з головних причин занепаду українського села, погіршення стану його соціальної та інженерної інфраструктури. Така ситуація в аграрному секторі економіки зумовила необхідність радикальних змін у системі господарювання на селі шляхом всебічної модернізації економічного розвитку аграрних підприємств, здійснюваного на соціоекономічних засадах з надійним науковим забезпеченням.

Теоретико-методологічні, методичні та прикладні проблеми соціоекономіки та розвитку соціальної відповідальності підприємств досліджували такі вітчизняні та закордонні вчені-економісти як: В.П. Антонюк, В.В. Антропов, О.М. Бородіна, О.Г. Булавко, В.М. Геєць, О.Г. Головніна, В.Г. Єременко, Ю.К. Зайцев, Л.І. Михайлова, О.Ф. Новікова, І.В. Прокопа, Г.Е. Слезінгер, І.О. Сєвідова, Ю.П. Філякін, М.А. Шабанова, Р.М. Шелудько, В.В. Юрчишин, В.М. Якубів, В.В. Ярова та інші. Науково-прикладні аспекти ефективного розвитку вітчизняного сільського господарства та аграрних підприємств висвітлювали В.Г. Андрійчук, Л.М. Анічин, Ю.Е. Губені, О.І. Гуторов, В.В. Зіновчук, А.В. Ключник, І.В. Кошкалда, О.О. Красноручський, І.О. Крюкова, А.І. Литвинов, М.Й. Малік, Т.Г. Маренич, О.В. Олійник, Т.І. Олійник, В.М. Онегіна, В.І. Перебийніс, П.Т. Саблук, М.П. Сахацький, І.Н. Топіха, І.М. Сафронська, О.В. Ульянченко, Д.В. Шиян та інші науковці. Проте питанням розвитку соціоекономіки на рівні аграрних підприємств належної уваги не приділяється, що визначає наукову та прикладну актуальність даної дисертаційної роботи, зумовлює вибір теми та постановку завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до напрямів науково-дослідних робіт Одеського державного аграрного університету, зокрема вона є складовою частиною теми кафедри менеджменту і маркетингу «Проблеми розвитку системи управління в АПК України» (номер державної реєстрації 0110U006780), де автором обґрунтовано теоретико-методичні засади та напрями соціоекономічного розвитку аграрних підприємств.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка прикладних рекомендацій щодо

розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки, що сприятиме вирішенню соціальних та економічних проблем сільського населення та відродженню українського села. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких задач:

- обґрунтувати теоретичні аспекти розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки і розвинути понятійно-категоріальний апарат;
- виявити сучасні передумови та особливості розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки;
- систематизувати методичні підходи щодо оцінки рівня соціоекономічного розвитку аграрних підприємств;
- оцінити стан та тенденції економічного розвитку аграрних підприємств;
- визначити умови формування та розвитку людського капіталу в аграрних підприємствах;
- оцінити економічну ефективність соціоекономічного розвитку аграрних підприємств;
- визначити пропозиції з оптимізації виробничо-галузевої структури сільськогосподарського підприємства на основі переходу до органічної системи землеробства;
- розробити пропозиції щодо організаційного та соціально-економічного забезпечення високопродуктивної праці персоналу аграрних підприємств;
- обґрунтувати напрями підвищення рівня соціально-культурного та соціально-побутового обслуговування працівників аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних положень щодо розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід щодо вивчення соціально-економічних процесів. Для реалізації поставлених завдань застосовували такі методи дослідження: *монографічний* (при проведенні аналізу та оцінки діяльності досліджуваних аграрних підприємств); *абстрактно-логічний* (при теоретичних узагальненнях праць вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно предмету дослідження та формуванні висновків); *метод статистичних групувань та кореляційно-регресійний аналіз* (для встановлення тісноти зв'язку між рентабельністю виробництва та показниками діяльності аграрних підприємств); *порівняння* (для оцінки сучасного стану розвитку аграрних підприємств); *SWOT-аналіз* (при визначенні сильних і слабких сторін, а також можливостей та загроз зовнішнього середовища розвитку органічного виробництва в Україні); *економіко-математичний* (при оптимізації виробничо-галузевої структури сільськогосподарського підприємства); *табличний і графічний* (для наочного відображення здобутих результатів).

Інформаційною базою дослідження послуговували законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Вінницькій області, Головного управління

агропромислового розвитку Вінницької обласної державної адміністрації, монографії і науково-аналітичні статті вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали дискусій на наукових конференціях, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки.

Найважливішими результатами дослідження, що характеризують їх наукову новизну, розкривають зміст дисертації і виносяться на захист є наступні:

вперше:

– обґрунтовано передумови та особливості розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки, об'єктивний характер яких формується на основі системної взаємодії факторів економічної глобалізації, прискорення науково-технічного прогресу, посилення конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищення ролі людського та соціального капіталу, загострення екологічних та соціальних проблем, необхідності відродження сільського господарства;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат, зокрема визначення поняття «розвиток аграрних підприємств на засадах соціоекономіки», що, на відміну від інших підходів, подається як діяльність господарюючих суб'єктів щодо добровільного спрямування частини доходу на вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем сільської місцевості, соціальне забезпечення і підвищення кваліфікації персоналу, покращення рівня та якості життя сільської громади в цілому, яка передбачає використання принципів соціальної відповідальності у стратегії підприємства;

– наукове обґрунтування переходу до органічної системи землеробства на основі оптимальної виробничо-галузевої структури аграрного підприємства згідно авторської економіко-математичної моделі, що передбачає отримання максимального валового прибутку, забезпечення раціональної сівозміни та дотримання стандартів виробництва органічної сільськогосподарської продукції;

– концептуальний підхід щодо формування системи стимулювання працівників аграрних підприємств зерно-технічного виробничого напрямку з використанням грейдової системи оплати праці, що дозволяє враховувати внесок кожного окремого працівника в результати діяльності підприємства, побудувати корпоративну політику компенсацій і пільг, а також раціоналізувати витрати на персонал на основі вдосконалення організаційної структури та збалансування штатного розкладу;

дістали подальший розвиток:

– методичний підхід щодо оцінки ефективності соціоекономічного розвитку аграрних підприємств на основі системи показників, що характеризують: загальний рівень соціоекономічного розвитку підприємств; ефективність внутрішньої складової соціоекономічного розвитку аграрних підприємств; активність підприємств у вирішенні проблем розвитку місцевої територіальної громади;

- наукове обґрунтування наявності передумов макроекономічного та мікроекономічного характеру для використання аграрними підприємствами соціоекономічних засад у виробничо-господарській та комерційній діяльності, що здійснюється в умовах транзитивної економіки;

- наукові обґрунтування розвитку аграрних підприємств різних ресурсних потенціалів, форм власності та господарювання на засадах соціоекономіки, нагальність якої спричинюється існуючим довготривалим негативним трендом трудових ресурсів та потребує першочергового задоволення соціальних та економічних інтересів трудових колективів та їх працівників;

- організаційно-економічні механізми використання аграрними підприємствами соціоекономічних засад, що передбачає дотримання раціональних параметрів виробничо-господарської діяльності (в розрізі: навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника, середньомісячної оплати праці, орендної плати за землю, продуктивності праці, фондоозброєності, інтенсифікації виробництва), забезпечення економічної ефективності якої є вигідним як власникам підприємства, так і його працівникам;

- наукові обґрунтування стосовно пропозицій щодо розв'язання проблем соціально-економічного розвитку сільської території за активної участі розміщених на ній аграрних підприємств, людський капітал яких забезпечує самоорганізацію сільського населення, створення й модернізацію діючих механізмів реалізації місцевої демократії; залучення територіальної громади до безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення; вивільненні виконавчих органів місцевого самоврядування від вирішення місцевих проблем, які успішно можуть бути вирішені самим населенням, за рахунок делегування повноважень з цих питань органам самоорганізації населення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертаційної роботи формують наукову основу для розробки соціоекономічної моделі розвитку аграрних підприємств, а також для вирішення соціальних та економічних проблем сільського населення та відродження українського села.

Пропозиції автора з розв'язання проблем соціально-економічного розвитку сільських територій, на яких здійснюється виробничо-господарська діяльність аграрних підприємств на основі самоорганізації сільського населення, прийняті для практичного використання Головним управлінням агропромислового розвитку у Вінницькій області (довідка № 01-01-29/612 від 03.04.2015 р.). Результати дослідження в частині переходу до органічної системи землеробства на основі оптимальної виробничо-галузевої структури аграрного підприємства згідно авторської економіко-математичної моделі прийняті для впровадження в аграрному підприємстві ТОВ "Перемога" Тульчинського району Вінницької області (довідка № 21 від 25.03.2015 р.). Рекомендації автора щодо формування системи стимулювання працівників аграрних підприємств з використанням грейдової системи оплати праці прийняті для впровадження в ФГ «ВОЛ» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 1 від 16.01.2015 р.). Результати дослідження в частині вирішення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій на основі самоорганізації населення впроваджені

Клебанською сільською радою Тульчинського району Вінницької області (довідка № 54 від 18.02.2015 р.). Теоретичні положення та методичні розробки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі під час викладання дисциплін “Стратегічне управління”, “Управління інноваціями”, “Менеджмент та маркетинг в кінології”, “Зовнішньоекономічна діяльність підприємств” Одеського державного аграрного університету (довідка № 01-18/22-488 від 03.04.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Результати дисертаційного дослідження, що містяться в роботі й виносяться на захист, одержані дисертантом самостійно. Наукові праці, що опубліковані у співавторстві, використано лише в частині власних досліджень.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи апробовано на конференціях різного рівня: X Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка і управління: актуальні проблеми та тенденції розвитку» (м. Львів, 18-19 травня 2012 р.); XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні та локальні проблеми економіки: шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2-3 листопада 2012 р.); Всеукраїнській Інтернет-конференції молодих вчених і студентів «Екологічні та соціально-економічні аспекти розвитку регіональної економіки (м. Миколаїв, 28-29 березня 2013 р.); V Науково-практичній конференції «Розвиток маркетингової діяльності в умовах економічної глобалізації» (м. Одеса, 19 квітня 2013 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках» (м. Одеса, 13-14 червня 2013 р.); III Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств» (м. Львів, 23-28 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародне економічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність» (м. Київ, 5-6 грудня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток національної економіки: теорія і практика» (м. Івано-Франківськ, 3-4 квітня 2015 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток агропромислового виробництва та сільських територій України: проблеми і рішення» (м. Одеса, 18-19 червня 2015 р.); щорічних конференціях професорсько-викладацького складу, наукових співробітників і здобувачів Одеського державного аграрного університету (2013-2015 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації та результати наукових досліджень опубліковано у 16 наукових працях загальним обсягом 6,10 друк. арк., з яких 6 статей – у фахових виданнях України, 2 – у наукових виданнях інших держав, 1 розділ – у колективній монографії, 6 - у матеріалах конференцій, 1 – препринт.

Структура й обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, 19 додатків на 56 сторінках та списку використаних джерел з 255 найменувань, розміщених на 27 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 251 сторінок, з яких 168 сторінок – основний текст. Дисертація містить 53 таблиці, 21 рисунок, з яких 6 таблиць і 5 рисунків займають повну сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретико-методичні основи розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки» досліджено основні теоретичні питання визначення сутності поняття «соціоекономіка»; обґрунтовано передумови та виявлено особливості розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки, а також методичні підходи щодо оцінки рівня соціоекономічного їх розвитку.

Як показують дослідження, соціоекономіка є новим напрямом економічної науки, використання здобутків якої в прикладному плані спрямоване на людину, розвиток її творчих та духовних якостей, інституційних цінностей, забезпечення високого рівня та якості життя, соціальної справедливості і захищеності.

У найбільш загальному відношенні соціоекономіка поєднує три складові: економічну, соціальну та екологічну, які функціонують в якості цільної єдності. Важливою складовою соціоекономіки є те, що вона передбачає розвиток індивідуальності та громади на основі розширеного відтворення, основою якого виступає отримання господарюючим суб'єктом прибутку. Отже, соціоекономіка в своїй економічній моделі базується на ринкових засадах, де прибуток виступає в якості стрижневого критерію оцінки ефективності функціонування підприємства.

Викладення теоретико-методичного матеріалу базується на категоріальному визначенні розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки як діяльності господарюючих суб'єктів щодо добровільного спрямування частини доходу на вирішення економічних та соціальних потреб працівників і екологічних проблем сільської місцевості.

Соціоекономічний підхід щодо розвитку підприємництва передбачає наявність у людини певної соціально-економічної цілі, досягнення якої потребує використання відповідних засобів. Останні формуються згідно індивідуальних ціннісних та моральних установок особистості. При цьому задоволенню потреб конкретної людини підпорядковується сучасна ринкова діяльність господарюючих суб'єктів, що вказує на маркетингові орієнтири їх виробничо-господарської діяльності. Таким чином, розвиток підприємства на соціоекономічних засадах узгоджується з його маркетинговим управлінням та відповідає вимогам соціально-етичного маркетингу.

В соціоекономіці в числі сучасних ціннісних пріоритетів виступає повноцінність людського життя, що забезпечується збалансованим органічним харчуванням та сприятливим для життєдіяльності людини природним оточуючим середовищем. Тому збереження довкілля та виробництво екологічно чистої продукції є об'єктивною вимогою щодо розвитку сільськогосподарського підприємства на засадах соціоекономіки. Водночас, важливим є факт постановки проблеми щодо розвитку аграрного підприємств на засадах соціоекономіки. Адже саме на мікроекономічному рівні такі соціальні чинники, як сприятливі умови праці, розвинена система стимулювання праці й механізми її оплати, соціальні гарантії і соціальне забезпечення відіграють істотну роль у підвищенні обсягів виробництва та зростанні його ефективності. Відповідно розвиток соціально орієнтованої діяльності підприємства залежить і від дій органів державної влади, від тих умов, що будуть створені як на державному, так і місцевому рівні, та

сформованого законодавчого поля, що стимулюватиме підприємства працювати не лише заради максимізації прибутку, а й добробуту його працівників та суспільства в цілому.

В процесі дослідження процесу розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки обґрунтовано наявні щодо цього передумови та особливості, об'єктивний характер яких формується на основі системної взаємодії економічної глобалізації, прискоренні науково-технічного прогресу та впровадженні його здобутків в практику аграрного виробництва, посиленні конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках агропродовольчої продукції, зростанні ролі людського капіталу у виробничо-господарській діяльності, загостренні екологічних та соціальних проблем сільських територій, що забезпечують сільськогосподарські підприємства необхідними матеріальними та нематеріальними ресурсами.

Ефективність соціоекономічного розвитку аграрних підприємств характеризує система трьох груп показників, які охоплюють увесь комплекс напрямів реалізації соціально орієнтованої діяльності підприємства. Так, перша група показників (індекс соціальної відповідальності, ефективність витрат на реалізацію соціальних програм тощо) характеризує загальний соціоекономічний розвиток підприємства на селі. Друга група показників (коефіцієнт надання соціальних виплат персоналу, коефіцієнт підвищення кваліфікації тощо) відбиває ефективність внутрішньої складової соціоекономічного розвитку аграрних підприємств. Третя група показників (питома вага витрат на природоохоронні заходи, розвиток об'єктів соціальної інфраструктури тощо) висвітлює активність підприємства у вирішенні проблем розвитку місцевої територіальної громади, впровадженні новітніх технологій, які забезпечують чистоту навколишнього середовища, реалізації екологічних програм та виконанні усіх вимог щодо екологічної безпеки.

У другому розділі **«Сучасний стан та тенденції розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки»** досліджено стан та тенденції економічного розвитку аграрних підприємств Вінницької області, проведено аналіз формування та розвитку людського капіталу; здійснено оцінку ефективності соціоекономічного розвитку аграрних підприємств.

Аграрні підприємства відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, як соціоекономічної основи формування аграрної політики, вирішенні соціальних, культурних та побутових проблем конкретних сільських територій.

Вінницька область є одним із провідних регіонів країни з розвинутим сільськогосподарським виробництвом, що зумовлено вигідним геополітичним розташуванням, наявністю сприятливих природно-кліматичних та організаційно-економічних умов. Загальна посівна площа сільськогосподарських культур у 2013 р. складала 1622,0 тис. га, що займає 5,7% всіх посівів країни.

Питома вага області в загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства України складає 7,1%. Переважну частину валової продукції сільського господарства області виробляють у галузі рослинництва, зокрема 70,7%. За рівнем виробництва валової продукції сільського господарства

у 2013 р. Вінницька область займала перше місце в Україні, в тому числі з рослинництва – перше, з тваринництва – третє місце. Серед продукції рослинництва Вінницька область є безперечним лідером у вирощуванні цукрових буряків, соняшнику, плодів та ягід. За рівнем виробництва зернових та зернобобових культур звітного року область займала друге місце після Полтавської області. Також утримує провідну позицію з виробництва молока, обсяг якого 856,9 тис. тон у 2013 р. складав 7,5% від загального виробництва по Україні. Про економічне посилення аграрних суб'єктів господарювання засвідчує те, що протягом 2009-2013 рр. у Вінницькій області збільшились обсяги виробництва зернових та зернобобових культур на 56,9%, соняшнику – у 2,3 рази, овочів – на 59,2%, картоплі – на 10,4%, плодів та ягід – на 29,3%.

Цифрові матеріали рисунку 1 показують, що основними виробниками рослинницької продукції області у 2013 р. були аграрні підприємства.

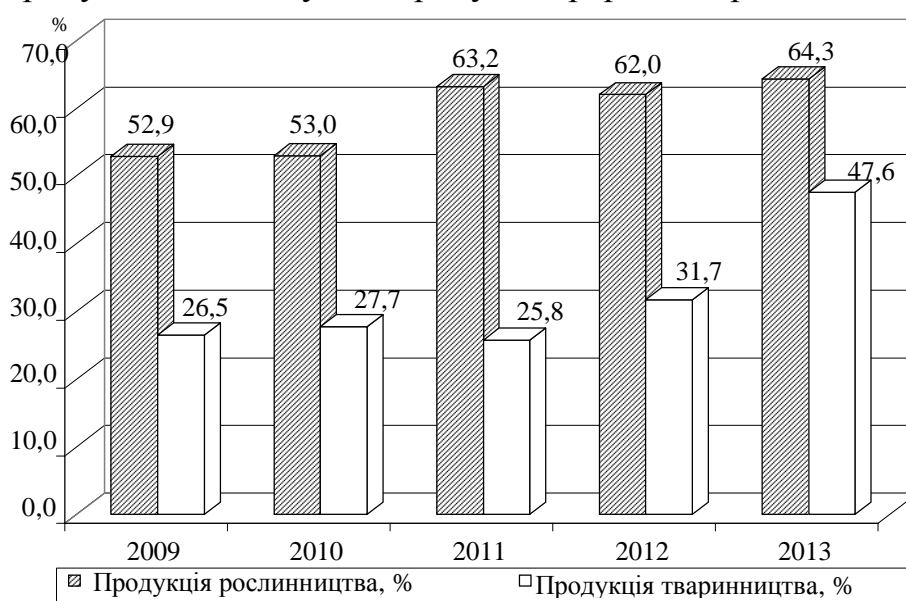

Рис. 1. Частка аграрних підприємств у виробництві продукції сільського господарства Вінницької області

Джерело: авторські розрахунки на основі офіційних даних Статистичного щорічника Вінниччини

Позитивний тренд демонструє масштаб посівних площ, частка прибуткових підприємств та динаміка отриманого ними прибутку, нарощування обсягів експорту, завдяки чому Україна належить до числа помітних суб'єктів світового продовольчого ринку. Одночасно з позитивними процесами в аграрних підприємствах має місце прискорене скорочення трудових ресурсів, а зароблених коштів не вистачає навіть на просте відтворення матеріально-технічної бази. Оскільки основою соціоекономічного розвитку аграрних підприємств є людський капітал, то зазначені процеси слід визнати загрозливими щодо майбутнього досліджуваних господарюючих суб'єктів.

У формуванні людського капіталу аграрних підприємств прямо чи побічно приймає участь все сільське населення, що проживає на території Вінницької області. Зменшення кількості сільськогосподарських працівників та поява безробітних в сільській місцевості (табл. 1) є наслідком підвищення продуктивності праці, впровадження та використання інноваційних технологій, раціоналізації організації аграрного виробництва, посилення корпоратизації

управління, поглиблення інтеграційних та кооперативних зв'язків. Водночас, даний процес – це погіршення демографічної ситуації та посилення міграційних процесів на селі, скорочення сфери прикладання праці та руйнування соціальної інфраструктури сільських територій.

Таблиця 1

Зайнятість населення Вінницької області в 2009-2013 рр.

Роки	Усього зайнято, тис. осіб	Наймані працівники підприємств, тис. осіб	у тому числі сільське господарство, мисливство, лісове господарство	
			тис. осіб	% до загальної кількості зайнятих
2009	693,5	409,3	58,0	8,4
2010	694,3	405,2	53,4	7,7
2011	698,7	386,1	48,8	7,0
2012	701,1	388,8	52,3	7,5
2013	704,6	372,1	45,0	6,4
2013 до 2009, %	101,6	90,9	77,8	-

Джерело: авторські розрахунки на основі офіційних даних Статистичного щорічника Вінниччини

Системна соціально-економічна криза, що подовжилася на трансформаційний період, призвела до ускладнення подальшого розвитку людського капіталу. В регіоні залишається низький рівень матеріального достатку населення, погіршується стан його здоров'я, знижується якість та доступність освітніх та медичних послуг, загострюється проблема розвитку соціальної інфраструктури, особливо її інженерно-технічної складової.

До числа основних причин такого стану слід віднести:

по-перше, ігнорування першочерговості розвитку соціоекономіки в підприємствах, в яких, власне, і відбувається формування трудового ресурсного потенціалу та здійснюється безпосередня реалізація соціальних та економічних інтересів колективів та їх працівників;

по-друге, намагання побудувати соціально-орієнтовану економіку країни через концентрацію ресурсного потенціалу з його наступним централізованим розподілом згідно галузевих та регіональних запитів, пріоритетність яких визначається керівними державними структурами;

по-третє, відсутність надійного науково-економічного супроводу розвитку соціоекономіки аграрних підприємств.

Проведені групування аграрних підприємств Вінницької області, належних до одного виробничого типу, дозволило визначити раціональні для них масштаби виробництва основних видів сільськогосподарської продукції та рівні їх спеціалізації, концентрації та інтенсифікації.

Проведено дослідження впливу основних факторів на рівень соціоекономічного розвитку аграрних підприємств Вінницької області за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Результативною ознакою було обрано рівень рентабельності виробництва (Y). Факторними ознаками виступили: вартість основних виробничих фондів в розрахунку на 1 працівника (X_1), площа сільськогосподарських угідь в розрахунку на 1 працівника (X_2), виробничі

витрати на 1 працівника (X_3), продуктивність праці 1 працівника (X_4), орендна плата за 1 га землі (X_5).

Рівняння багатофакторної регресії має вигляд:

$$Y = 14,4485 - 0,0268 X_1 + 0,1365 X_2 - 0,0586 X_3 + 0,0411 X_4 + 0,0271 X_5, \quad (1)$$

Коефіцієнт кореляції складає 0,8600, що свідчить про наявність сильного за тіснотою прямого зв'язку між результативною та факторними ознаками. При цьому значення коефіцієнта множинної детермінації отриманої п'ятифакторної лінійної регресії складає 0,73 і свідчить про те, що варіація рентабельності виробничої діяльності досліджуваної кількості підприємств на 73% залежить від дії вибраних факторів. На дію чинників, які не увійшли у модель, припадає 27 % варіації результативної ознаки.

У третьому розділі «**Основні напрями соціоекономічного розвитку аграрних підприємств**» обґрунтовано перехід до органічної системи землеробства на основі оптимальної виробничо-галузевої структури аграрного підприємства згідно авторської економіко-математичної моделі; розроблено пропозиції з удосконалення організаційного та соціально-економічного забезпечення високопродуктивної праці персоналу аграрних підприємств; розроблено рекомендації щодо підвищення рівня соціально-культурного та соціально-побутового обслуговування працівників аграрних підприємств.

Пріоритетним напрямом соціоекономічного розвитку сільського господарства виступає розвиток органічного землеробства в Україні, що зумовлено, по-перше, нагальністю переорієнтації економіки на служіння людським потребам, зокрема в частині забезпечення населення країни високоякісними, екологічно безпечними та смачними продуктами харчування; по-друге, значущістю збереження родючості ґрунтів та навколишнього природного середовища при одночасній інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; по-третє, перспективністю поліпшення здоров'я людей внаслідок системних заходів з рекреаційних технологій, складовими яких виступає органічна виробничо-господарська діяльність на землі та сільський туризм; по-четверте, необхідністю комплексного підходу стосовно розвитку сільських територій, що включає підвищення економічної ефективності аграрних суб'єктів господарювання, удосконалення сільської інфраструктури соціально-побутового та соціально-культурного призначення, збереження природних ландшафтів та екосистем.

Динаміка розвитку органічного аграрного виробництва в Україні є позитивною. Наведені в таблиці 2 цифрові матеріали засвідчують наявність значних перспектив щодо розширення даного бізнесу для різних за виробничо-господарськими параметрами господарюючих суб'єктів. На сьогодні ринок вітчизняної органічної продукції є обмеженим, що зумовлено низькою платоспроможністю населення, недосконалим інституційним забезпеченням та низьким рівнем державної підтримки розвитку сільського господарства; відсутністю урядової стратегії та програми підтримки і розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, проблемністю пільгового кредитування виробників органічної продукції.

Таблиця 2

Розвиток органічного виробництва в Україні в 2009-2013 рр.

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. до 2009 р.	
						+/-	%
Загальна площа с.-г. угідь, тис. га	41596,4	41576,0	41557,6	41536,3	41525,8	-70,6	99,8
Площа органічних с.-г. угідь, га	270193	270226	270320	272850	393400	123207	145,6
Частка площі органічних с.-г. угідь до загальної площі с.-г. угідь, %	0,65	0,65	0,65	0,66	0,94	0,29	x
Кількість органічних господарств, од.	121	142	155	164	175	54	144,6
Площа органічних с.-г. угідь в розрахунку на 1 органічне господарство, га	2233,0	1903,0	1744,0	1663,7	2248,0	15	100,7

Джерело: авторські розрахунки на основі офіційних даних Федерації органічного руху України

Вінницька область є однією з піонерів в Україні по запровадженню органічного землеробства. Зокрема, перехід до органічної системи землеробства обґрунтовано на основі оптимальної виробничо-галузевої структури типового аграрного підприємства згідно авторської економіко-математичної моделі, що передбачає отримання максимального валового прибутку, забезпечення раціональної сівозміни та дотримання стандартів виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Прогнозований обсяг прибутку підприємства на 2018 р. складає 9,61 млн. грн. шляхом ефективного використання ресурсного потенціалу та зміни структури галузевої спеціалізації в напрямку екологізації виробництва (табл. 3).

Таблиця 3

**Фінансові результати виробництва органічної продукції у
ТОВ «Перемога» Тульчинського району Вінницької області
за оптимальним планом на 2018 р., тис. грн.**

Показники	В середньому за 2009-2013 рр. (традиційне виробництво)	За оптимальним планом (органічне виробництво)	Відношення результатів отриманих за оптимальним планом до середніх, %
Чистий дохід від реалізації	4376,1	12676,0	289,7
Виробнича собівартість сільськогосподарської продукції	2355,2	3078,1	130,7
Собівартість реалізованої продукції	2075,1	3063,4	147,6
Валовий прибуток	2301,0	9612,6	417,8

Джерело: розраховано автором

Удосконалення організаційного та соціально-економічного забезпечення високопродуктивної праці персоналу аграрних підприємств передбачає формування системи стимулювання працівників аграрних підприємств зерно-технічного виробничого напрямку з використанням грейдової системи оплати праці, що дозволяє враховувати внесок кожного окремого працівника в результати діяльності підприємства, побудувати корпоративну політику

компенсацій і пільг, а також раціоналізувати витрати на персонал на основі вдосконалення організаційної структури та збалансування штатного розкладу.

Визначальним напрямом соціоекономічного розвитку аграрних підприємств є підвищення рівня соціально-культурного та соціально-побутового обслуговування працівників. Акцентується увага щодо участі громадян у вирішенні питань соціально-економічного та культурного розвитку відповідної сільської території на основі створення органів самоорганізації населення. При цьому характерний децентралізований підхід до розвитку сільських територій за принципом «знизу – вгору», що ґрунтується на саморозвитку громад. Одним із напрямів підвищення рівня соціально-побутового та соціально-культурного обслуговування працівників аграрних підприємств є створення на базі сільської ради фонду розвитку соціальної інфраструктури сільських територій (рис. 2).

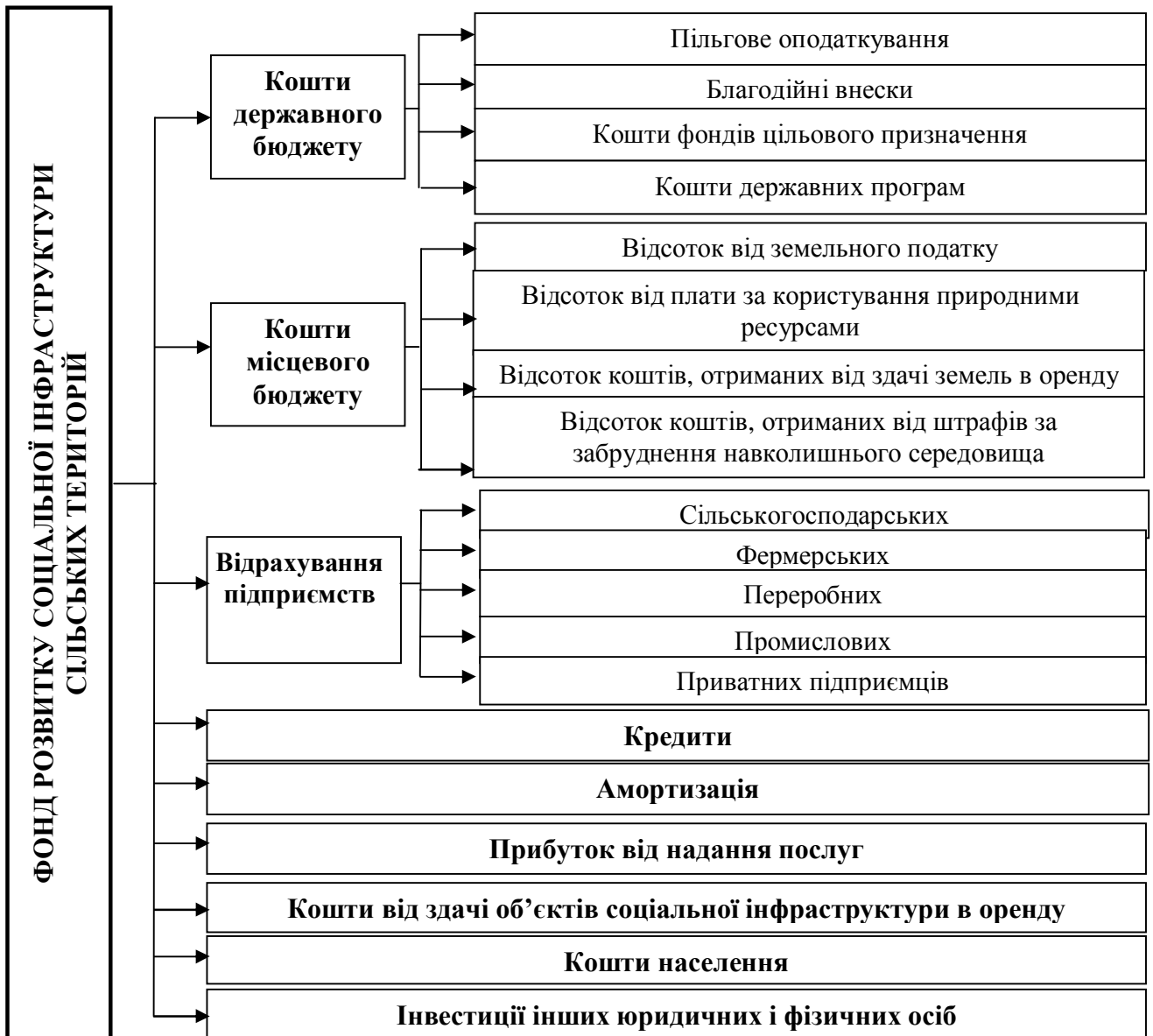

Рис. 2. Джерела фінансування фонду розвитку соціальної інфраструктури сільських територій

Джерело: розроблено автором

Створення фонду розвитку соціальної інфраструктури сільських територій на базі сільських рад дозволить забезпечити адресність фінансових витрат, зберегти наявні об'єкти соціальної інфраструктури та розширити їх мережі за безпосередньої участі сільськогосподарських підприємств різних форм власності та господарювання.

Фінансування фонду розвитку соціальної інфраструктури сільських територій здійснюється за рахунок коштів сільськогосподарських підприємств, Державного бюджету України, коштів місцевих бюджетів, фізичних і юридичних осіб, органів самоорганізації сільського населення та інших джерел, що не заборонені законодавством України.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення й запропоновано вирішення наукової задачі щодо розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки з метою вирішення соціальних, культурних та побутових проблем сільського населення та відродження українського села. Результати дослідження дали змогу сформулювати такі висновки:

1. Характерною рисою сучасного етапу сільськогосподарського виробництва є формування нової моделі розвитку підприємств аграрного сектору економіки. Категорія «розвиток аграрних підприємств на засадах соціоекономіки» віддзеркалює добровільне спрямування господарюючим суб'єктом частини доходу на вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем сільської місцевості, соціальне забезпечення і підвищення кваліфікації персоналу, покращення якості життя сільської громади, використання принципів соціальної відповідальності у виробничо-господарській та ринковій діяльності. Розвиток аграрних підприємств на засадах соціоекономіки посилює їх інвестиційну привабливість, зміцнює конкурентоспроможність, забезпечує підвищення продуктивності праці, знижує плинність кадрів, покращує морально-психологічний клімат в колективі та заохочує до роботи в ньому висококваліфікованих працівників, формує позитивну репутацію серед працівників, сільської громади, наявних та потенційних споживачів.

2. Відновлення багатофункціонального характеру господарюючих суб'єктів аграрного сектора на соціоекономічних засадах виступає передумовою модернізації сільського господарства України. Передумови розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки спричинені: глобалізацією економічних процесів, прискоренням науково-технічного процесу та інтенсивним впровадженням його результатів в практику господарювання, посиленням конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищенням ролі людського капіталу, загостренням екологічних та соціальних проблем, відмінностями виробничо-господарської діяльності в сільській місцевості.

3. Опрацювання методичних підходів щодо оцінки рівня соціоекономічного розвитку аграрних підприємств ґрунтується на тому, що їх виробничо-господарська діяльність відбувається в умовах ринкової економіки, передбачає отримання прибутку для здійснення розширеного соціально-економічного відтворення, забезпечує задоволення очікувань стейкхолдерів, гарантує

збереження навколишнього природного середовища, виступає запорукою успішного розвитку у довгостроковій перспективі. Оцінювання соціоекономічного розвитку проводиться на основі таких принципів, як: системність, комплексність, об'єктивність, динамічність, безперервність, оптимальність. Визначається ефективність соціоекономічного розвитку аграрних підприємств системою показників, підсистемами якої є характеристики загального рівня соціоекономічного розвитку суб'єкта господарювання; оцінки ефективності внутрішньої складової соціоекономічного розвитку підприємства; діагностика зовнішньої складової соціоекономічного розвитку підприємства з позицій його активності у вирішенні різнопланових проблем сільських громад.

4. Аграрні підприємства Вінницької області відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої та економічної безпеки держави, формуванні конкурентного середовища аграрного сектору, розширенні експортного потенціалу та створенні сприятливих соціальних умов життя сільських сімей. Позитивно оцінюється протягом 2009-2013 рр. зростання посівних площ основних сільськогосподарських культур (на 6,2 %), підвищення обсягів виробництва валової продукції сільського господарства (на 41,9%), ріст питомої ваги прибуткових підприємств та суми отриманого прибутку (у 2,1 рази). Гальмівними чинниками соціоекономічного розвитку агропідприємств є монокультуризація аграрного виробництва, що спричинює скорочення чисельності працівників, зайнятих у крупнотоварному сільському господарстві, а також зростання техногенного навантаження на екосистеми, витіснення селян до низькодохідного неформального сектору економіки, збільшення сільської бідності та деградації людського капіталу.

5. Встановлено, що в умовах ринкової економіки функціонування аграрних підприємств пов'язано з високою плинністю кадрів, зниженням економічної активності сільського населення, посиленням міграційних процесів серед сільських мешканців. Підвищення продуктивності праці в аграрному виробництві Вінницької області у 2013 р. на 74,7%, зумовленого використанням інноваційних технологій, раціоналізацією організації праці, посиленням корпоратизації управління, поглибленням інтеграційних та кооперативних зв'язків, відбувається одночасно з погіршенням демографічної ситуації, збереженням низького рівня заробітної плати та руйнуванням соціальної інфраструктури сільських територій. Професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників залишається на низькому рівні: у 2013 р. підвищення кваліфікації здійснили 487 працівників сільського господарства, що становить 0,7 % від загальної облікової кількості штатних працівників аграрних підприємств Вінницької області.

6. В результаті проведення групувань однотипних сільськогосподарських підприємств визначено організаційно-економічні механізми використання аграрними підприємствами соціоекономічних засад, що передбачає дотримання раціональних параметрів виробничо-господарської діяльності (в розрізі: навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника, середньомісячної оплати праці, орендної плати за землю, продуктивності праці, фондоозброєності, інтенсифікації виробництва), забезпечення економічної ефективності якої є вигідним як власникам підприємства, так і його працівникам.

Необхідність узгодження економічних інтересів всіх учасників виробничо-господарської діяльності в аграрних підприємствах, підтверджується тим, що група господарств з максимальною середньомісячною заробітною платою 1 працівника (понад 1600 грн.) отримує найвищий рівень рентабельності виробництва (27,3 %). Водночас, в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь найбільше чистого доходу та прибутку, відповідно 863 тис. грн. та 175,3 тис. грн., отримують підприємства, що належать до групи з найменшим рівнем середньомісячної заробітної плати 1 працівника (до 1 тис. грн.).

7. На основі проведеного SWOT-аналізу розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні, встановлено: поточний ринок вітчизняної органічної продукції є обмеженим, що зумовлено недосконалим інституційним забезпеченням та низьким рівнем державної підтримки розвитку сільського господарства; відсутністю урядової стратегії та програми підтримки розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, проблемністю пільгового кредитування виробників органічної продукції; недосконалістю інфраструктури зберігання та переробки органічної продукції. Прискорення розвитку ринку органічної продукції потребує: системних організаційно-економічних заходів щодо заохочення до даного виду діяльності різних за організаційно-правовими формами та виробничо-господарськими параметрами аграрних суб'єктів господарювання; створення інфраструктури ринку органічної продукції та її комплексний маркетинговий супровід; професійного інформаційно-дорадницького обслуговування сільського населення; переорієнтації стратегії ведення аграрного виробництва на засадах соціоекономіки.

Оптимізація структури виробництва ТОВ «Перемога» Тульчинського району Вінницької області, що переорієнтовується на випуск органічної продукції, забезпечить аграрному товариству збільшення прибутку на 7311,6 тис. грн.

8. Відсутність дієвої системи стимулювання праці знижує мотивацію трудової діяльності працівників аграрних підприємств та негативно відбивається на їх соціоекономічних результатах. Аргументовано необхідність удосконалення організаційного та соціально-економічного забезпечення високопродуктивної праці персоналу шляхом використання грейдової системи оплати праці, що дозволяє враховувати внесок кожного працівника в кінцеві результати виробничо-господарської діяльності господарюючого суб'єкта та ув'язує економічні й соціальні інтереси різних категорій його працівників.

9. Підвищення рівня соціально-культурного та соціально-побутового обслуговування мешканців сільських територій, на яких здійснюється виробничо-господарська діяльність аграрних підприємств, є важливою складовою їх соціоекономічного розвитку. Цьому сприяє створення та результативне функціонування органів самоорганізації сільського населення, розширення участі сільських жителів у вирішенні проблем соціально-економічного та культурно-побутового розвитку сільських територій, укладання та здійснення соціальних угод між сільськогосподарськими товаровиробниками та сільськими територіальними громадами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва: [Монографія] / [Найда А.В., Сахацький М.П., Найда І.С., Запша Г.М., Ніценко В.С.]; за ред. проф. Сахацького М.П. – Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2013. – 220 с. *Особистий внесок - обґрунтовано розвиток соціоекономіки сільськогосподарських підприємств-виробників цукрового буряку як базової складової розбудови соціально орієнтованої аграрної економіки.*

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Найда І.С. Теоретичні та прикладні аспекти розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки / І.С. Найда // Економіка харчової промисловості. – 2012. - №4(16). – С. 93-96.

3. Найда А.В. Передумови та проблеми розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки / А.В. Найда, І.С. Найда // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2013. – Вип. 6(57). – С. 146-149. *Особистий внесок - обґрунтовано передумови розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки.*

4. Найда І.С. Розвиток людського капіталу в аграрному секторі регіону / І.С. Найда / Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – №3. – Т.2. – С. 75-79.

5. Nayda I.S. Modern state and economic development trends of agrarian enterprises in Vinnytsya region / I.S. Nayda // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2013. – Вип. 69. – С. 77-82.

6. Найда І.С. Органічне землеробство як пріоритетний напрям соціоекономічного розвитку сільського господарства України / І.С. Найда, Г.М. Запша // Бізнес-Інформ. – 2015. - №1. – С. 200-204. *Особистий внесок - обґрунтовано пропозиції стосовно маркетингового забезпечення просування на ринок органічної продукції.*

7. Найда І.С. Вплив соціоекономіки на ефективність виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств / І.С. Найда // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2015. - №3. – С. 197-204.

Публікації в іноземних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

8. Найда А.В. Сучасний стан та тенденції розвитку цукробурякового виробництва України / А.В. Найда, І.С. Найда // АЗИМУТ научных исследований: экономика и управление. – 2014. - №1(6). – С. 84-86. *Особистий внесок - обґрунтовано перспективи розвитку соціоекономіки підприємств-виробників цукрового буряку.*

9. Найда И.С. Проблемы и перспективы развития сельских территорий Украины: социэкономический аспект / И.С. Найда // Молодой ученый. – 2015. - № 12(92). – С. 462-465.

Праці, які додатково відображають результати дисертації:

Препринт:

10. Найда І.С. Теоретико-методичні основи розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки / І.С. Найда // Препринт. – Одеса: ОДАУ, 2015. – С. 20.

У матеріалах науково-практичних конференцій:

11. Найда І.С. Теоретичні основи дослідження змісту соціоекономіки для агроформувань / І.С. Найда // Економіка і управління: актуальні проблеми та тенденції розвитку: матер. X Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів, «Львівська економічна фундація», 2012. – С. 26-28.

12. Найда І.С. Моделі соціально орієнтованої економіки: закордонний досвід / І.С. Найда // Глобальні та локальні проблеми економіки: шляхи їх вирішення: матер. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2012. – С. 10-12.

13. Найда І.С. Оцінка рівня продовольчої безпеки України / І.С. Найда // Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса: Одеський державний аграрний університет, 2013. – С. 158-160.

14. Найда І.С. Методичні підходи щодо оцінки рівня соціоекономічного розвитку аграрних підприємств / І.С. Найда // Міжнародне економічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2014. – С. 35-37.

15. Найда І.С. Розвиток органічного землеробства в Україні: соціоекономічний аспект / І.С. Найда // Розвиток національної економіки: теорія і практика: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ: Видавництво «Крок», 2015. – С. 305-306.

16. Найда І.С. Соціоекономічний розвиток аграрних підприємств України / І.С. Найда, А.В. Найда // Розвиток агропромислового виробництва та сільських територій України: проблеми і рішення: матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2015. – С. 125-128. *Особистий внесок – обґрунтовано складові соціоекономічного розвитку аграрних підприємств України.*

АНОТАЦІЯ

Найда І. С. Розвиток аграрних підприємств на засадах соціоекономіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, Харків, 2015.

У дисертації обґрунтовано теоретико-методичні підходи та практичні рекомендації щодо розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки. Розглянуто теоретичні аспекти й уточнено сутність розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки, визначено передумови та особливості соціоекономічного розвитку аграрних підприємств, проведено теоретичний аналіз підходів щодо оцінки рівня соціоекономічного розвитку аграрних підприємств.

Досліджено сучасний стан та тенденції розвитку аграрних підприємств на засадах соціоекономіки, проаналізовано стан розвитку людського капіталу в аграрних підприємствах. Обґрунтовано перехід до органічної системи землеробства на основі оптимальної виробничо-галузевої структури аграрного підприємства згідно авторської економіко-математичної моделі. Удосконалено

організаційне та соціально-економічне забезпечення високопродуктивної праці персоналу аграрних підприємств шляхом створення ефективної системи стимулювання праці. Розроблено фонд розвитку соціальної інфраструктури сільських територій на базі сільських рад, що дозволить забезпечити адресність фінансових витрат, зберегти наявні об'єкти соціальної інфраструктури та розширити їх мережу.

Ключові слова: соціоекономіка, аграрні підприємства, людський капітал, зайнятість, оплата праці, оптимізація виробничо-галузевої структури, органічне виробництво, соціальна інфраструктура, органи самоорганізації населення.

АННОТАЦИЯ

Найда И.С. Развитие аграрных предприятий на основе социэкономии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева, Харьков, 2015.

В диссертационной работе обоснованы теоретико-методические подходы и практические рекомендации относительно развития аграрных предприятий на основе социэкономии. Рассмотрены теоретические аспекты и уточнена сущность развития аграрных предприятий на основе социэкономии, определены предпосылки и особенности социэкономического развития аграрных предприятий, проведен теоретический анализ подходов к оценки уровня социэкономического развития аграрных предприятий.

Доказана важная роль аграрных предприятий Винницкой области в обеспечении продовольственной и экономической безопасности государства, формировании конкурентной среды аграрного сектора, расширении экспортного потенциала и создании благоприятных социальных условий жизни сельских семей. Положительно оценивается рост в 2009-2013 гг. посевных площадей основных сельскохозяйственных культур (на 6,2 %), повышение объемов производства валовой продукции сельского хозяйства (на 41,9%), рост удельного веса прибыльных предприятий и суммы полученной прибыли (в 2,1 раза). Однако, несмотря на позитивные изменения в аграрной сфере исследуемой области, имеют место и негативные, в частности: монокультуризация аграрного производства, что вызывает сокращение численности работников, занятых в крупнотоварном сельском хозяйстве, а также роста техногенной нагрузки на экосистемы, вытеснение крестьян к низкодоходному неформальному сектору экономики, увеличение сельской бедности и деградации человеческого капитала.

Установлено, что в условиях рыночной экономики функционирование аграрных предприятий связано с высокой текучестью кадров, снижением экономической активности сельского населения, усилением миграционных процессов среди сельских жителей. Повышение производительности труда в аграрном производстве в 2013 г. на 74,7%, обусловленного использованием инновационных технологий, рационализацией организации труда, усилением корпоратизации управления, углублением интеграционных и кооперативных

связей, происходит одновременно с ухудшением демографической ситуации, сохранением низкого уровня заработной платы и разрушением социальной инфраструктуры сельских территорий.

В результате проведения группировки однотипных сельскохозяйственных предприятий определены организационно-экономические механизмы использования аграрными предприятиями социэкономических основ, что предусматривает соблюдение рациональных параметров производственно-хозяйственной деятельности: нагрузка сельскохозяйственных угодий на одного работника, среднемесячной оплаты труда, арендной платы за землю, производительности труда, фондовооруженности, интенсификации производства, обеспечения экономической эффективности которой является выгодным как каждому предприятию, так и его работникам. Необходимость согласования экономических интересов всех участников производственно-хозяйственной деятельности в аграрных предприятиях подтверждается тем, что группа хозяйств с максимальной среднемесячной заработной платой 1 работника (свыше 1600 грн.) получает самый высокий уровень рентабельности производства (27,3 %). В то же время, в расчете на 100 га сельскохозяйственных угодий больше чистого дохода и прибыли, соответственно 863 тыс. грн. и 175,3 тыс. грн., получают предприятия, принадлежащие к группе с наименьшим уровнем среднемесячной заработной платы 1 работника (до 1 тыс. грн.).

Установлено, что рынок отечественной органической продукции является ограниченным, что обусловлено низкой платежеспособностью населения, несовершенным институциональным обеспечением и низким уровнем государственной поддержки развития сельского хозяйства; отсутствием правительственной стратегии и программы поддержки развития органического сельскохозяйственного производства, проблемностью льготного кредитования производителей органической продукции; несовершенством инфраструктуры хранения и переработки органической продукции. Ускорение развития рынка органической продукции требует: системных организационно-экономических мер по поощрению данного вида деятельности различных по организационно-правовым формам и производственно-хозяйственным параметрам аграрных субъектов хозяйствования; создание инфраструктуры рынка органической продукции и ее комплексное маркетинговое сопровождение; профессионального информационно-консультационного обслуживания сельского населения; переориентации стратегии ведения аграрного производства на принципах социэкономии.

По результатам проведенных исследований по разработке оптимизационной структуры производства для ООО «Победа» Тульчинского района Винницкой области переориентация на выпуск органической продукции обеспечит увеличения прибыли на 7311,6 тыс. грн.

Аргументирована необходимость усовершенствования организационного и социально-экономического обеспечения высокопроизводительного труда персонала путем использованием грейдовой системы оплаты труда, что позволяет учитывать вклад каждого работника в конечные результаты производственно-

хозяйственной деятельности хозяйствующего субъекта, и связывает экономические и социальные интересы различных категорий его работников.

Доказано повышение уровня социально-культурного и социально-бытового обслуживания жителей сельской территории при активном участии размещенных на ней аграрных предприятий, человеческий капитал которых обеспечивает самоорганизацию сельского населения, создание и модернизацию действующих механизмов реализации местной демократии; привлечение территориальной общины к непосредственному участию в решении вопросов местного значения, заключения и осуществления социальных соглашений между сельскохозяйственными товаропроизводителями и сельскими территориальными общинами.

Ключевые слова: социэкономика, аграрные предприятия, человеческий капитал, занятость, оплата труда, оптимизация производственно-отраслевой структуры, органическое производство, социальная инфраструктура, органы самоорганизации населения.

ANNOTATION

Naida I.S. Development of Agrarian Enterprises on Socioeconomic Principles. - The Manuscript.

Thesis for a Candidate degree of Economic Sciences, specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by types of economic activity). – Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokychajev, Kharkiv, 2015.

In the thesis theoretical and methodological approaches and practical recommendations for the development of agricultural enterprises on the basis of socioeconomics have been grounded. The theoretical aspects have been considered and the nature of the agricultural enterprises development on the basis of socioeconomics has been clarified, the preconditions and features of socio-economic development of agricultural enterprises have been determined, a theoretical analysis of approaches to assess the level of socio-economic development of agricultural enterprises has been carried out.

The modern state and tendencies of agricultural enterprises development on the basis of socioeconomics has been studied, the development of human capital in agrarian enterprises has been analyzed. The transition to organic cropping systems based on optimal production and industrial structure of agricultural enterprises according to the author's mathematical model has been grounded. Organization and socio-economic support of high-performance work of the employees of agricultural enterprises through the establishment of an effective system of work incentives has been improved. The fund for the development of social infrastructure of rural areas based on rural councils, which will provide targeted financial costs, preserve the existing objects of social infrastructure and expand their network has been established.

Keywords: socioeconomic, agricultural enterprise, human capital, employment, wages, optimization of production and industrial structure, organic production, social infrastructure, community organizations.

Підписано до друку 29.09.2015 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Обсяг 0,9 ум.-друк. арк.; 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 прим. Замовлення №500

Видавництво КП ОМД
(свід. ДК № 774 від 17.01.2002 р.)
Надруковано в КП «Одеська міська друкарня»
65012, Одеса, вул. Пантелеймонівська, 17